

ПРОБЛЕМА ВИЯВЛЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДАВНІХ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД

© Петрушенко В.Л., 2005

Розглянуто питання значення образу архітектурної споруди як змістового утворення, яке входить у діалог з проявами дійсності. Образ складається з трьох конститутивних компонентів: наданості, конструктивності і смислового компонента як основного.

Ключові слова: образ, наданість, конструктивний акт, смисловий компонент, епіцентр, стратегічний орієнтир, духовне надбання, сенсотвірний чинник, продукт сакрального натхнення, ієрархія цінностей.

Постановка проблеми. Проблема виявлення і використання духовного потенціалу давніх архітектурних споруд.

Мета статті. Під час сприйняття духовного потенціалу давніх архітектурних споруд важливим є занурити цей процес у сферу намірів, показати їх вишуканість, багатоплановість, суперечливість внаслідок суперечливих позицій різних людей, що мали відношення до створення архітектурної споруди та її використання.

Основна частина. Означена проблема сягає своїм корінням питання про зміст та значення образу дійсності в свідомості людини загалом та образу архітектурної споруди зокрема, оскільки саме образ постає тим змістовим утворенням, через яке ми входимо у діалог із певними проявами дійсності. Будь-який образ такого плану містить три конститутивні компоненти: 1) наданість (яка формується переважно за допомогою органів чуття людини); 2) конструктивні акти або просто конструктивність (ті дії інтелекту, завдяки яким наданість впорядковується та набуває предметних визначень); 3) смисловий компонент (те, що вводить обидва перші компоненти у цілісність). Останній почав фігурувати у філософських та психологічних дослідженнях не так давно, проте саме йому надається вирішальне значення у тому, якого саме змісту набуває певний образ. Коли ми замислюємось над такими простими питаннями, як: чому для однієї людини дана рослина є красивою, для іншої – корисною, для третьої – звиклим елементом довкілля, – то саме тут ми спостерігаємо дію смислового компонента образу, оскільки в чуттєво спостережуваному та інтелектуальних актах на перший план виходить те, що здатне ввести фрагменти образу в деяке ціле, в дещо буттєво самодостатнє.

Смислові орієнтири людини відносно всіх інших елементів свідомості виконують роль своєрідних епіцентрів, навколо яких все обертається. З іншого боку, саме тому, що все тяжіє до них, а вони ні від чого часткового не залежать, вони є самоцінними та самодостатніми. В загальному плані сенсоутворення можна пояснити так: коли в нашій свідомості наявні деякі стратегічні, фундаментальні орієнтири, ми вводимо до сфери їхньої дії все, із чим стикаємось в дійсності. Коли набуто нами узгоджується із означеними орієнтирами, воно для нас набуває сенсу, коли входить в такий простір, але суперечить йому, набуває значення супротивного, неприйняттого сенсу, якщо ж взагалі воно не зіставимо із нашими смисловими орієнтирами, воно постає для нас безглуздом, позбавленим сенсу. В більшості випадків те, що для нас є безглуздом, залишається поза нашими духовними надбаннями, а то й поза увагою. Це означає, що в сфері духовних процесів, духовного досвіду вирішальне значення належить саме сенсотвірним чинникам, як і в наших контактах із давніми архітектурними спорудами. Ясно, що оглядаючи такі споруди, людина може сприймати їх у досить широкому смисловому спектрі: починаючи від погляду на них з позиції прагматизму (це

житло або захист від ворогів) і закінчуючи сприйняттям їх як продуктів сакрального натхнення (ніщо, окрім божественного духу, не могло надихнути на таке подвижництво). Навряд чи можна знайти методики чи технології введення різних людей в однотипне смислове сприйняття давніх архітектурних споруд, проте можна створити максимально сприятливі умови для того, щоби останні відкрились людям в їх саме духовному вимірі. Навряд чи варто в даному нарисі давати настанови фахівцям, проте варто наголосити на необхідності надання спорудам-музеям (туристичним комплексам) такого оздоблення та функціонального використання, які дозволять вписувати їх саме в деяку цілісність людського культурно-історичного космосу. Наприклад, система пояснюючих схем, написів, екскурсійних експозицій може орієнтувати відвідувачів на якійсь певний тип життєдіяльності, в якому існувала своя система світосприйняття та світоосвоєння, із своєю ієрархією цінностей та пріоритетів (а не лише, скажімо, на технологію будівництва, способи проектування та ін.). У таких спорудах можуть відбуватись театралізовані вистави, рольові ритуалізовані дійства та ін., що будуть мати ту ж саму цільову установку.

Другий момент, який вартує уваги, пов'язаний із тим, що сенс, конструктивність, наданість та й інші утворення свідомості врешті складають те, що можна назвати сферою людських намірів. Це поняття ще не опрацьовано у філософських дослідженнях, проте у феноменологічній філософії існує в чомусь споріднене поняття “до-буття-налаштованість”. Поняття наміру виходить на перший план тоді, коли ми намагаємось осмислити деякі суттєві особливості людської поведінки. По-перше, з фізичної точки зору все, що робить людина, відбувається за законами природи; те, що суперечить таким законам, не має шансів на здійснення. Тобто, кожна наша дія запускає в хід певний закономірно визначений процес, проте коли та який саме процес буде людиною запущений, залишається поза сферою самих таких законів. Останнє якраз і визначається наміром. Отже, реально спостережувана людська дія відбувається в своєрідному просторі людського наміру, який, зрозуміло, не підлягає природним законам і не може бути зведений до них, оскільки вибудовується на ґрунті того, чого реально не існує. Тобто намір спрямований у майбутнє, детермінований майбутнім. По-друге, серед всіх явищ дійсності, які існують у нашому індивідуальному сприйнятті реальності, людину ми виділяємо значною саме тому, що статус її буття не може бути зведеним до її фізичних проявів. Що додається? Традиційно ми кажемо – душа, духовне. Це дійсно так, але із траєкторією людської дії безпосередньо пов'язаний саме намір: він надає навіть фізичній присутності людини певне стремління, вектор спрямування. Тому навколо людини як фізичного явища ніби утворюється поле її прагнень, яке постає її своєрідним динамічним потенціалом. Нарешті, саме сфера наміру дозволяє нам сприйняти ту саму траєкторію фізичного руху людини більш-менш адекватно. Тривіальний приклад: людина підносить руку і несподівано б'є іншу людину по обличчю. Що це за дія? Її оцінка залежить виключно від того, в який намір вона вписана: можливо, людина збиралась поправити нам зачіску, чимось допомогти, можливо, просто невдало пожартувала, а, можливо, дійсно збиралась нас образити. Відчуваєте, який діапазон оцінок тієї ж самої фізичної дії може відкритись нам через зв'язок останньої із наміром? Те ж саме багатство можливого змісту дії відкриває її зв'язок із наміром для самого суб'єкта дії; можна навіть стверджувати, що чим багатшою буде сфера намірів, тим змістовно інтенсивнішою буде людська дія. Саме собою зрозумілим є те, що намір постає явищем духовного плану, а тому при сприйнятті духовного потенціалу давніх архітектурних споруд важливо занурити цей процес у сферу намірів, показати їх вишуканість, багатоплановість, суперечливість внаслідок суперечливості позицій різних людей, що мали відношення до створення архітектурної споруди та її використання.

Висновки. Врахування двох принципово важливих моментів – будови образу дійсності в свідомості людини та занурення людських дій у своєрідне енергетичне поле намірів – відкриває перспективу інтенсифікації того духовного змісту, який ми пов'язуємо із сприйняттям давніх архітектурних споруд.